אבל לפניו מצוה לברך. לפי מה שפירש (ב) לעיל דהפסוקים לא הוו הפסק וברכה אחרונה היא תמיד הראשונה לא יתכן כאן דאיך יברך לפניו ולא יחתום אחריו מהר"י: **אמר רב שלא יעקרו מחבורה לחבורה.** רב מוקי למתניתין דרי' יהודה דסבר דאין הפסח נאכל בשני מקומות ודכי אוקימנא סתמא פרק כילד צולין (לעיל ד' פו.) שתי חבורות שהיו אוכלות בבית אחד אלו הופכין פניהם ואוכלין ואלו הופכין פניהם ואוכלין והשתא באמצע פירוש משום היכרא וכשהשתא עומד למזוג קופץ את פיו עד שמגיע אצל חבורתו ומוקי לה בגמרא כרבי יהודה והיינו דוקא בפסח אבל מצה לא אשכחן בשום דוכתא דליתסר בשתי מקומות ואי משום דאתקש לפסח להא על כרחין לא איתקש דאי לא תימא הכי ליפרך ממתני' דרב דאין מפטירין אחר הפסח אפיקומן הא אחר מצה מפטירין ולא מצי לשנויי כדמשני לשמואל דלגבי שני מקומות לא הוי רבותא פסח טפי ממצה אלא ודאי רב לא אייתי אלא בפסח והא דקאמרינן לקמן אביי הוה יתיב קמיה דרבה והוה קא מנמנם פי' הקונטרס לקמן אע"ג דלא הוי בזמן הפסח הא איתקש מצה לפסח ולא נהירא ובירושלמי מפרש לה גבי תענית דאמרינן פ"ק דתענית יש אסור לאכול ולא שנו אלא יש ממש אבל מתנמנם לא ורבה הוה מתנמנם ובעי למיסר בתר הכי וקמייתי ראיה מפסח דכי היכי דפסח לא חשיב נמנוס בעלמא כשיבה מעליא לענין שני מקומות ה"נ לא חשיב נמנוס לענין תענית דלמתר לאיתקורי באכילה בתר כי:

בראשונה

[א] לכפול יכפול לפשוט יפשוט לברך אחריו יברך הכל כמנהג המדינה אמר אביי [ב] לא שנו אלא לאחריו אבל לפניו [מצוה] לברך [ג] רא"ר יהודה אמר שמואל כל המצות מברך עליהן עובר לעשייתן [ד] מאי משמע דהאי עובר לישנא דאקדומי הוא א"ר נחמן בר יצחק דכתיב [1] וירץ אחימעץ דרך הככר ויעבור את הכושי אביי אמר מהכא [2] והוא עבר לפניהם איכא דאמרי מהכא [3] ויעבור מלכם לפניהם וה' בראשם תניא [ה] רבי כופל בה דברים רבי אלעזר בן פרטא מוסיף בה דברים מאי מוסיף אמר אביי מוסיף לכפול מאודך למטה דרש רב עוירא זימנין א"ל משמיה דרב [ו] וזימנין א"ל משמיה דרב [ז] (אשי) מאי דכתיב [4] ויגדל הילד ויגמל עשות סעודה לצדיקים ביום שיגמל חסדו לזרעו של יצחק לאחר שאוכלין ושותין נותנין לו לאברהם אבינו כוס של ברכה לברך ואומר להן איני מברך שיצא ממני ישמעאל אומר לו ליצחק בטל וברך אומר להן איני מברך שיצא ממני עשו אומר לו ליעקב בטל וברך אומר להם איני מברך שנשאתי שתי אחיות בחייהן שעתידה תורה לאוסרן עלי אומר לו למשה בטל וברך אומר להם איני מברך שלא זכיתי ליכנס לארץ ישראל לא בחיי ולא במותי אומר לו ליהושע בטל וברך אומר להן איני מברך שלא זכיתי לבן דכתיב יהושע בן נון [5] נון בנו יהושע בנו אומר לו לדוד בטל וברך אומר להן אני אברך ולי נאה לברך שנאמר [6] כוס ישועות אשא ובשם ה' אקרא: **מתני'** [ח] אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן: **גמ'** מאי אפיקומן אמר רב שלא יעקרו מחבורה לחבורה ושמואל אמר כגון [ט] אורדיליאי לי וגוזלייא לאבא ורב חנינא בר שילא ורבי יוחנן [י] (אמר) כגון תמרים קליות ואגוזים תניא כוותיה דרבי יוחנן אין מפטירין אחר הפסח כגון תמרים קליות ואגוזים אמר רב יהודה אמר שמואל [יא] אין מפטירין אחר מצה אפיקומן תנן אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן אחר הפסח הוא דלא אבל לאחר מצה מפטירין לא מיבעיא קאמר לא מיבעיא אחר מצה דלא נפיש טעמייהו אבל לאחר הפסח דנפיש טעמיה ולא מצי עבוריה ליה לן בה קמשמע לן נימא מסייע ליה [יב] הסופגנין והדובשנין והאיסקריטין אדם ממלא כריסו מהן ובלבד שיאכל כזית מצה באחרונה באחרונה אין בראשונה

חבורות ואין האוכל אוכל הפסח בשני מקומות. והך מילתא דרב אוקמיה התם בשעת אכילה אבל לאחר אכילה יכול לעיקר לומר הלל בחבורה אחרת ולא קפיד אלא לאכול דברים אחרים במקומן הראשון שרי רב ובלבד שלא יעקור לאוכלן עם חבורה אחרת. והיינו דפליג עליה שמואל ורבי יוחנן ואמרי כל דבר אסור לאכול אפילו בחבורתו ראשונה וליכא לפרושי שלא יעקרו מחבורה לחבורה דלאחר שאכלו קצת מן הפסח לא יאכלו ממנו בחבורה אחרת דהא סתם לן תנא בכילד צולין (שם) וכשהשתא עומד למזוג קופץ את פיו עד שמגיע אצל חבורתו ותני סתמי למה ולרב הכי משמע ליה דאפיקומן אפיקו מייהו הוצאתו לכיסא מכאן ואילך ואוכל במקום אחר: **כגון אורדיליאי לי וגוזלייא לאבא.** לרב. דשמואל הוה רגיל לאכול בקיטון סעודה כמהין ופטריות ורב רגיל לאכול אחר סעודתו גוזלות. ולשון אפיקומן הוצאתו והכניסו מיני מתיקה. ואתא שמואל למימר דלא מיבעיא שלא יעקור מחבורתו לחבורה אסור לאכול כלום אחר הפסח שלא יאכל ממנו טעם הפסח ולפי שדינו ליאכל בסוף על השבע וכן כל קרבנות דלכתיב (במדבר יח) למשחה לגדולה לדרך שהמלכים אוכלין (ב): **אבא.** כך שמו של רב אלא בכבוד קורין אותו רב בבבל הכי כמו שקורין לרבי יהודה הנשיא בארץ ישראל רבינו וכן מוכיח בשחיטת חולין (דף קא:) דאמרי' מאן ריש סידרא בבבל אבא אריכא ורבא מייתי שהיה רב אריך בדורו דלאמרינן במסכת נדה (דף כד:). ורבי יוחנן כשמואל שבירא ליה אלא שהיה רגיל באלו בקיטון סעודה: **אין מפטירין אחר המצה אפיקומן.** שצריך לאכול מצה בגמר הנאכלת עם הפסח שלא יאכל אחר המצה הנאכלת עם הפסח וזו היא מצה הבלועה שאנו אוכלין באחרונה לשם חובת מצה אותה שנאחר אכילה. ועל כרחינו אנו מברכין על אכילת מצה בראשונה (הוא"ל ו) [אע"פ שאינה] באה לשם חובה כדאמר רב חסדא לעיל (דף קטו.) גבי מרור דלאחר שמילא כריסו הימנו היאך חוזר ומברך עליו הכי נמי גבי מצה הלכך (ג) תרוייהו מברך בראשונה והדר אכיל מצה באחרונה בלא ברכה אבל לא מרור דלאו חובה הוא: בראשונה

רשב"ם

נלפול. את ההלל: **כופל בה דבריס.** מעט היה כופל מברוך הבא ולמטה: **מאודך ולמטה.** ולי נראה משום כבוד יסי ושמואל ודוד ואחיו שאמרו מאודך ולמטה כדאמרן לעילא (ד) כופלין אותו יש לשונות אחרות ולא נהירא: **ולא במותי.** שנקבר מול בית פעור ולא זכו עצמותיו ליכנס בארץ בעצמות יוסף שנקברו בארץ דכתיב (יהושע כד) ואת עצמות יוסף קברו בשכם והיינו דכתיב (דברים ד) כי אנכי מת בארץ הזאת בחולה לארץ אינני עובר את הירדן אפילו לאחר מיתה לא יעברו עצמותי את הירדן: **נון בנו יהושע בנו.** ממשפחת אפרים חשיב בדברי הימים עד יהושע ולא משכח קרא ברא ליהושע: **מתני' מפטירין.** לשון הנפטר מחבירו (ה). כלומר כשנפטרין מן הסעודה אין מסיימין אותה באפיקומן ובגמרא מפרש: **גמ' אמר רב שלא יעקרו מחבורה לחבורה.** אחר שאכלו הפסח בחבורה לא יצאו לא יעקרו לחבורה אחרת אלא אם כן יצאו בחבורה אחת ולא יפרוש אדם מחבורה אחת לחבורה אחרת אלא אם כן יצאו כולם ביחד ולא יפרוש אדם מחבורה אחת לחבורה אחרת אלא אם כן יצאו כולם ביחד. **אורדיליאי לי.** כלומר כשנפטרין מן הסעודה מביאין מיני המתיקה: **גמ' אורדיליאי לי.** כגון אני שרגיל לאכול כמהין ופטריות לאחר סעודתי: **וגוזליא לאבא.** לרב שהיה רגיל לאכול גוזלים לאחר סעודתו. ולשון אפיקומן הוצאתו לכיסא מכאן ואילך ואוכל במקום אחר: **כגון אורדיליאי לי וגוזליא לאבא.** לרב. דשמואל הוה רגיל לאכול בקיטון סעודה כמהין ופטריות ורב רגיל לאכול אחר סעודתו גוזלות. ולשון אפיקומן הוצאתו והכניסו מיני מתיקה. ואתא שמואל למימר דלא מיבעיא שלא יעקור מחבורתו לחבורה אחרת אלא אפילו בחבורתו אסור לאכול כלום אחר הפסח שלא יאכל ממנו טעם הפסח ולפי שדינו ליאכל בסוף על השבע וכן כל קרבנות דלכתיב (במדבר יח) למשחה לגדולה לדרך שהמלכים אוכלין: **אבא.** כך שמו של רב אלא בכבוד קורין אותו רב בבבל הכי כמו שקורין לרבי יהודה הנשיא בארץ ישראל רבינו וכן מוכיח בשחיטת חולין (דף קא:) דאמרי' מאן ריש סידרא בבבל אבא אריכא ורבא מייתי שהיה רב אריך בדורו דלאמרינן במסכת נדה (דף כד:). ורבי יוחנן כשמואל שבירא ליה אלא שהיה רגיל באלו בקיטון סעודה: **אין מפטירין אחר המצה אפיקומן.** שצריך לאכול מצה בגמר הנאכלת עם הפסח בכריכה. וזו היא מצה הבלועה שאנו אוכלין באחרונה לשם חובה ועל כרחינו אנו מברכין על אכילת מצה בראשונה אע"פ שאינה לשם חובה כדאמר רב חסדא לעיל (ו) גבי מרור דלאחר שמילא כריסו ממנו היאך חוזר ומברך עליו הלכך מברך אתרוייהו בריש אכילה אכל מצה באחרונה ואחר אותה מצה אין נפטרין ממנה בחמילת דבר אחר אבל אלא לשבח טעמה. ומצה בזמן הזה מיירי בליכא פסח בהדיה דאי בזמן דאיכא פסח הא בהדיה תנן אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן והיינו אחר פסח ומצה הנאכלת עמו: **אחר הפסח הוא דלא.** אכיל בזמן דאיכא פסח דאין אוכלין אפיקומן אחר הפסח והמצה שעמו: **אחר מצה.** בלא פסח מפטירין: **סופגני.** רקיקין העשויין כספוג מתוך שעיסתן רכה אין תורת לחם עליהן ואנן בעינן לחם דכתיב (דברים טז) לחם עוני: **דובשנין.** מטוגנין בשמן ודבש ואינו לחם עוני אלא לחם עשיר: בראשונה

נלפול. כל ההלל: **כופל דבריס.** מעט היה כופל כגון מברוך הבא ולמטה: **נון בנו וגו'.** ממשפחת אפרים בן יוסף חשיב ואזיל עד יהושע ולא משכח ברא ליהושע: **מתני' מפטירין.** לשון הנפטר מחבירו (ה). כשנפטרין מן הסעודה מביאין מיני המתיקה: **גמ' אורדיליאי לי.** כגון אני שרגיל לאכול כמהין ופטריות לאחר סעודתי: **וגוזליא לאבא.** לרב שהיה רגיל לאכול גוזלים לאחר סעודתו. ולשון אפיקומן הוצאתו והכניסו מיני מתיקה: **אין מפטירין אחר מצה אפיקומן.** שצריך לאכול מצה בגמר הנאכלת עם הפסח וזו היא מצה הבלועה שאנו אוכלין באחרונה לשם חובת מצה אותה שנאחר אכילה. ועל כרחינו אנו מברכין על אכילת מצה בראשונה (הוא"ל ו) [אע"פ שאינה] באה לשם חובה כדאמר רב חסדא לעיל (דף קטו.) גבי מרור דלאחר שמילא כריסו הימנו היאך חוזר ומברך עליו הכי נמי גבי מצה הלכך (ג) תרוייהו מברך בראשונה והדר אכיל מצה באחרונה בלא ברכה אבל לא מרור דלאו חובה הוא: בראשונה

רשב"ם

נלפול. את ההלל: **כופל בה דבריס.** מעט היה כופל מברוך הבא ולמטה: **מאודך ולמטה.** ולי נראה משום כבוד יסי ושמואל ודוד ואחיו שאמרו מאודך ולמטה כדאמרן לעילא (ד) כופלין אותו יש לשונות אחרות ולא נהירא: **ולא במותי.** שנקבר מול בית פעור ולא זכו עצמותיו ליכנס בארץ בעצמות יוסף שנקברו בארץ דכתיב (יהושע כד) ואת עצמות יוסף קברו בשכם והיינו דכתיב (דברים ד) כי אנכי מת בארץ הזאת בחולה לארץ אינני עובר את הירדן אפילו לאחר מיתה לא יעברו עצמותי את הירדן: **נון בנו יהושע בנו.** ממשפחת אפרים חשיב בדברי הימים עד יהושע ולא משכח קרא ברא ליהושע: **מתני' מפטירין.** לשון הנפטר מחבירו (ה). כלומר כשנפטרין מן הסעודה אין מסיימין אותה באפיקומן ובגמרא מפרש: **גמ' אמר רב שלא יעקרו מחבורה לחבורה.** אחר שאכלו הפסח בחבורה לא יצאו לא יעקרו לחבורה אחרת אלא אם כן יצאו בחבורה אחת ולא יפרוש אדם מחבורה אחת לחבורה אחרת אלא אם כן יצאו כולם ביחד ולא יפרוש אדם מחבורה אחת לחבורה אחרת אלא אם כן יצאו כולם ביחד. **אורדיליאי לי.** כלומר כשנפטרין מן הסעודה מביאין מיני המתיקה: **גמ' אורדיליאי לי.** כגון אני שרגיל לאכול כמהין ופטריות לאחר סעודתי: **וגוזליא לאבא.** לרב שהיה רגיל לאכול גוזלים לאחר סעודתו. ולשון אפיקומן הוצאתו והכניסו מיני מתיקה. ואתא שמואל למימר דלא מיבעיא שלא יעקור מחבורתו לחבורה אחרת אלא אפילו בחבורתו אסור לאכול כלום אחר הפסח שלא יאכל ממנו טעם הפסח ולפי שדינו ליאכל בסוף על השבע וכן כל קרבנות דלכתיב (במדבר יח) למשחה לגדולה לדרך שהמלכים אוכלין: **אבא.** כך שמו של רב אלא בכבוד קורין אותו רב בבבל הכי כמו שקורין לרבי יהודה הנשיא בארץ ישראל רבינו וכן מוכיח בשחיטת חולין (דף קא:) דאמרי' מאן ריש סידרא בבבל אבא אריכא ורבא מייתי שהיה רב אריך בדורו דלאמרינן במסכת נדה (דף כד:). ורבי יוחנן כשמואל שבירא ליה אלא שהיה רגיל באלו בקיטון סעודה: **אין מפטירין אחר המצה אפיקומן.** שצריך לאכול מצה בגמר הנאכלת עם הפסח בכריכה. וזו היא מצה הבלועה שאנו אוכלין באחרונה לשם חובה ועל כרחינו אנו מברכין על אכילת מצה בראשונה אע"פ שאינה לשם חובה כדאמר רב חסדא לעיל (ו) גבי מרור דלאחר שמילא כריסו ממנו היאך חוזר ומברך עליו הלכך מברך אתרוייהו בריש אכילה אכל מצה באחרונה ואחר אותה מצה אין נפטרין ממנה בחמילת דבר אחר אבל אלא לשבח טעמה. ומצה בזמן הזה מיירי בליכא פסח בהדיה דאי בזמן דאיכא פסח הא בהדיה תנן אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן והיינו אחר פסח ומצה הנאכלת עמו: **אחר הפסח הוא דלא.** אכיל בזמן דאיכא פסח דאין אוכלין אפיקומן אחר הפסח והמצה שעמו: **אחר מצה.** בלא פסח מפטירין: **סופגני.** רקיקין העשויין כספוג מתוך שעיסתן רכה אין תורת לחם עליהן ואנן בעינן לחם דכתיב (דברים טז) לחם עוני: **דובשנין.** מטוגנין בשמן ודבש ואינו לחם עוני אלא לחם עשיר: בראשונה

עין משפט נר מצוה

קה א מיי' פ"ג מהל' מעשה הלכה יא טוש"ע א"ח סימן תכב סעיף ג:

קו ב ג מיי' פ"ח מהל' מלה הלכה ט וש"ע שם הל' יא] ממנ עפון עפ טוש"ע א"ח סי' תעח סעיף ח:

תורה אור השלם

1. ויהי מה ארוץ ויאמר לו רוץ ויָרץ אחימעץ דרך הככר ויעבר את הכושי: שמואל ב יח כג
2. והוא עבר לפניהם וישתחו ארצה שבע פעמים עד גשתו עד אחיו: בראשית לג ג
3. עלה הפרץ לפניהם פרצו ויעברו שער ויצאו בו ויעבר מלכם לפניהם וי"י בראשם: מיכה ב יג
4. ויגדל הילד ויגמל ויעש אברהם משתה גדול ביום הגמל את יצחק: בראשית כא ח
5. נון בנו יהושע בנו: דברי הימים א ז כז
6. כוס ישועות אשא ובשם יי אקרא: תהלים קטז יג

רבינו חננאל

תנן התם מקום שנהגו לכפול יכפול לפשוט ישפשוט לברך אחריו יברך. תניא ר' כופל בה דברים ר' אלעזר בן פרטא מוסיף]. מאי היא מוסיף, לכפול מאודך ולמטה. ענין שגומל הקב"ה חסד לזרע יצחק אחר שאוכלין ושותין אומר' לאברהם טול ברך אומר איני מברך שיצא ממני ישמעאל וכו', עד נותנין לדוד ואומר אני אברך ולי נאה לברך שנאמר כוס ישועות אשא וגו'. אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן. מאי אפיקומן, רב אמר שלא יעקרו מחבורה זו ויאכלו פסח בחבורה אחרת, ושמואל אמר שלא יאכלו אחר הפסח אפילו באותה חבורה, כגון קליות ואגוזים וכיוצא בהם, וכל שכן בשר וכיוצא בו שמפיג מתוך פיהם ומפכחין טעמו של פסח. תניא כוותיה דרבי יוחנן אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן כגון קליות ואגוזין. אמר רב יוסף אמר רב יהודה אמר שמואל אין מפטירין אחר מצה אפיקומן. ואקשינן עליה והא אנן לא תנן אלא אין מפטירין אחר הפסח, הא אחר מצה מפטירין. ופרקינן לא מיבעיא קאמר לא מיבעיא מצה דלא נפיש טעמה ואתי טעמה דהני לפכוחי דמצה. אלא פסח דנפיש טעמיה ולא אתו הני מפכחי טעמיה אימא מפטירין אחר הפסח קמ"ל דאין מפטירין. נימא מסייע ליה, הסופגנין והדובשנין והאסקר[ר]יטין אדם ממלא כריסו מהם ובלבד שיאכל כזית מצה באחרונה. דיקינן מינה מדקתני באחרונה, ש"מ אין מפטירין אחר מצה אפיקומן.

מסורת הש"ס

(א) סוכה לט. מגילה כא:, (ב) לעיל ז: מנחות לה:, (ג) נדה סג:[ג], (ד) [סוכה לט. תוס' ד"ה], (ה) [ל"ל דרב אמיי], (ו) [ל"ל אמיי], (ז) לעיל פו., (ח) [ברכות מז.], (ט) [ל"ל אמרין], (י) [תוספפתא פ"י ה"ח], (יא) [תוספפתא פ"ב ה"יג], (יב) [ברכות סד.], (יג) [ע"א], (יד) [ברכות סד.], (טו) [סוטה טו.], (טז) [דף קטו.], (יז) [קד: תוס' חוק],

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה אין מפטירין וכו' הלכך אתרוייהו:

מוסף רש"י

לכפול. כל פסוק ופסוק, ונהגו כן מפני שיש פרשה סגולה כפולה, הודו תחלה וסוף, יאמר גם אשרה פעמים, קולאמי יה עניני במלחמה יה, ה' לי ה' לי, טוב לחסות טוב לחסות, בכנויי קבוני, דחה דחיתני, ויהי לי לישועה קול רנה וישועה, ימין ה' ימין ה', לא אמות ולמות לא אמות, פתחו לי שערי זה השער וגו', אבן מאודך ולמטה אינו כפול, והייתו דאמרינן (סוכה לט.) מוסיף לכפול מאודך ולמטה (שם לח.). **עובר.** קודם (לעיל ז:), **ויעבר את הכושי.** ויקדם את הכושי (מגילה כא.) קדמו לרוץ לפניו (סוכה לט.). **כופל בה דברים.** מאות והללוה (שם). **מוסיף בה דברים.** בהלל מוסיף לכפול על כפלתו של רבי (שם). מאודך למטה. דלפרשיות נעיל, שכל הממומור כפול מרלאמו ועד כלן (שם). אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן. כהסגיע זמנו להפקיר מן הסעודה, דהייגו אחר הפסח שהוא האוכל באחרונה על השובע, שכן חובת כל הקרבנות לדקיימא לן (חולין קנב:) למשחה לגדולה כדרך שהמלכים אוכלין, אין נפטרין על ידי אפיקומן (לעיל פו.). **אין מפטירין אחר המצה אפיקומן.** לעיל דף פו.). **כגון אורדיליא לי וגוזליא לאבא.** שמואל חביבין עליו אורדליא בקטנה סעודה והן ממהין ופטריות, ולרב היו חביבין גוזלות, ושמואל היה קורה לרב אבא לכבודו (ברכות מז.) כלומר אין רשאין ליפטר בדבר אחר מתוך סעודתו ולומר אפיקומן, כלומר הוציאו והביאו מיני מתיקה, אלא בקיטון הסעודה, שלא להפקיע טעם פסח ומצה, ד"א אפיקומן לשון יוני כלום שום דבר, מפי ר' קלונימוס אים רומי (מידור רש"י ס"ר שצא).

ברלשונה לא. דאין אדם רשאי לאכול כלום אחר מצת חובה: **מה שביעי רשות.** דכתיב[ב] וביום השביעי עצרת לה׳ אלהיך משום שהרי הוציאו מן הכלל אף ששת ימים רשות יכול לאכול בשר בלא לחם או להתענות: **מתני׳ רוקם לא יאכלו.** אם התחילו בראשונה לא לא מיבעיא קאמר לא מיבעיא בראשונה דקאכיל לתיאבון אבל באחרונה דילמא אתי למיכל [א]אבילה גסה אימא לא קמ״ל מר זוטרא מתני הכי אמר רב יוסף אמר רב יהודה אמר שמואל מפטירין אחר המצה אפיקומן נימא מסייע ליה אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן אחר הפסח דלא אבל אחר מצה מפטירין לא מיבעיא קאמר לא מיבעיא אחר מצה דלא נפיש טעמיה אבל לאחר פסח אימא לא קמ״ל מיתיבי הסופגנין והדובשנין והאיסקרימין אדם ממלא כריסו מהן ובלבד שיאכל (אכילת) כזית מצה באחרונה באחרונה אין בראשונה לא לא מיבעיא קאמר לא מיבעיא בראשונה דקאכיל לתיאבון אבל באחרונה דאתי למיכלה אכילה גסה אימא לא קמ״ל: אמר רבא [ג]מצה בזמן הזה דאורייתא [2]ומרור דרבנן ומאי שנא מרור דכתיב [1]על מצות ומרורים [ד]בזמן דאיכא פסח יש מרור ובזמן דליכא פסח ליכא מרור מצה נמי הא כתיב על מצות ומרורים [ה] מצה מיהדר הדר ביה קרא [2]בערב תאכלו [ו] מצות [3]ורב אחא בר יעקב אמר אחד זה ואחד זה דרבנן אלא הכתיב בערב תאכלו מצות ההיא [3]מיבעי ליה לטמא ושהיה בדרך רחוקה דס״ד אמינא כיון דפסח לא אכלי מצה ומרור נמי לא ניכול קמ״ל ורבא אמר לך טמא ושהיה בדרך רחוקה לא צריך קרא דלא גרעי מערל ובן נכר דתניא [3]כל ערל לא יאכל בו [ז]בו אינו אוכל אבל אוכל במצה ומרור ואידך [ח]כתיב בהאי וכתיב בהאי וצריכי תניא כוותיה דרבא [4]ששת ימים תאכל מצות וביום השביעי עצרת לה׳ אלהיך [ט]מה שביעי רשות אף ששת ימים רשות מאי טעמא הוי דבר שהיה בכלל ויצא מן הכלל ללמד לא ללמד על עצמו יצא אלא ללמד על הכלל כולו יצא יכול אף לילה הראשון רשות תלמוד לומר על מצות ומרורים יאכלוהו אין לי אלא בזמן שבית המקדש קיים בזמן שאין בית המקדש קיים מנין ת״ל בערב תאכלו מצות הכתוב קבעו חובה: **מתני׳** [י]ישנו מקצתן יאכלו כולן לא יאכלו

ברלשונה לא. פי׳ ברלשונה בלא אחרונה לא כגון דלית ליה אלא כזית מצה ואז לא דטוב לאוכלו על השובע ולהיות טעם מצה בפיו אבל ודאי אי אית ליה מצה לכל סעודתו טוב לו לאכול מצה בתחלה לתיאבון ולברך עליה ואח״כ בגמר סעודתו יאכל כזית מצה ויהיה טעם מצה בפיו ועיקר מצוה על הרלשונה שהיא באה לתיאבון וגם יהא לבסוף טעם מצה בפיו באותו כזית אחרון ואפילו אם עיקר מצוה באחרונה אין זה תימה אם אנו מברכין על הרלשונה כדי לפטור המצה של אחרונה שהרי אין לברך על האחרונה משום שלאחר שמילא כריסו הוא אבל יכול הוא לברך על הרלשונה ותיפטר האחרונה שהיא עיקר המצוה כדפרישית לעיל[ב] לרב חסדא גבי תרי טיבולי דמרור וכן ל״ל להגל שהיה כורך מצה ופסח בסוף הסעודה והכי הוי אכיל מצה דאורייתא אם כן בתחלת סעודה היה מברך על המצה ואוכל דמוועלת אותה ברכה לברכת מצה עם הפסח שבסוף ומיהו להגל פירוש׳ דלעיל לרב חסדא בעי לאוז שהיה כורך מצה ופסח בסוף הסעודה והכי הוי אכיל מצה דאורייתא אם כן בתחלת סעודה היה מברך על המצה ואוכל דמוועלת אותה ברכה לברכת מצה עם הפסח שבסוף ומיהו להגל שהיה כורך מצה ופסח בסוף הסעודה והכי הוי אכיל מצה דאורייתא אם כן בתחלת סעודה היה מברך על המצה ואוכל דמוועלת אותה ברכה לברכת מצה עם הפסח שבסוף ומיהו לאחר פסח אימא לא קמ״ל מיתיבי הסופגנין והדובשנין והאיסקרימין אדם ממלא כריסו מהן ובלבד שיאכל (אכילת) כזית מצה באחרונה באחרונה אין בראשונה לא לא מיבעיא קאמר לא מיבעיא בראשונה דקאכיל לתיאבון אבל באחרונה דאתי למיכלה אכילה גסה אימא לא קמ״ל: אמר רבא [ג]מצה בזמן הזה דאורייתא [2]ומרור דרבנן ומאי שנא מרור דכתיב [1]על מצות ומרורים [ד]בזמן דאיכא פסח יש מרור ובזמן דליכא פסח ליכא מרור מצה נמי הא כתיב על מצות ומרורים [ה] מצה מיהדר הדר ביה קרא [2]בערב תאכלו [ו] מצות [3]ורב אחא בר יעקב אמר אחד זה ואחד זה דרבנן אלא הכתיב בערב תאכלו מצות ההיא [3]מיבעי ליה לטמא ושהיה בדרך רחוקה דס״ד אמינא כיון דפסח לא אכלי מצה ומרור נמי לא ניכול קמ״ל ורבא אמר לך טמא ושהיה בדרך רחוקה לא צריך קרא דלא גרעי מערל ובן נכר דתניא [3]כל ערל לא יאכל בו [ז]בו אינו אוכל אבל אוכל במצה ומרור ואידך [ח]כתיב בהאי וכתיב בהאי וצריכי תניא כוותיה דרבא [4]ששת ימים תאכל מצות וביום השביעי עצרת לה׳ אלהיך [ט]מה שביעי רשות אף ששת ימים רשות מאי טעמא הוי דבר שהיה בכלל ויצא מן הכלל ללמד לא ללמד על עצמו יצא אלא ללמד על הכלל כולו יצא יכול אף לילה הראשון רשות תלמוד לומר על מצות ומרורים יאכלוהו אין לי אלא בזמן שבית המקדש קיים בזמן שאין בית המקדש קיים מנין ת״ל בערב תאכלו מצות הכתוב קבעו חובה: **מתני׳** [י]ישנו מקצתן יאכלו כולן לא יאכלו

לא יאכל בו בו אינו אוכל. אין לפרש בו אינו מייב לאכול דהא ולדאי מייב לאכול דהא מייב בכל המצות אלא שאינו רוצה ונראה לפרש דמייירי בישראל מומר בשעת שחיטה וחזר ושבה תשובה וקאמר אף על גב דישראל מעליא הוא כיון שלא נמנה עליו בשעת שחיטה שוב אינו אוכל בו אבל אוכל הוא במצה ובמרור וערל היינו שמתו אחיו מחמת מילה ומייב בכל המצות ומקיים כולן אלא שאינו בפסח ופפרק מי שהיה טמא (לעיל דף לו.) גרס תרוייהו כל ערל לא יאכל בו כל בן נכר לא יאכל בו למה לי ומשני לריכי דאי אתמר ערל משום דמאיס כו׳ לכאורה משמע דאיטעריך גופיה דקא ולא נהיא דלמה לי לריכותא אפילו דמו להדדי לגמרי וכי מזהירין מן הדין פשיטא דתרוייהו לריכי למכתב אלא אדיוקא דקראי קאי דדייקינן בו הוא דאינו אוכל אבל אוכל הוא במצה ובמרור קיימא הך לריכותא והכי מיפרשא התם לריכא דאי אשמעינן לגומר תרוייהו לריכי לדיוקא דקרא אבל אוכל הוא במצה ובמרור דאי אשמעינן ערל משום דלבו לשמים אבל בן נכר אימא לא ואי אשמעינן בן נכר משום דלא מאיס אבל ערל אימא לא ואף על גב דגמרא לא קאמר הכי ליכא למיחש שלא בא להשמיענו אלא אחדוקים זה מזה והוי כאילו לריכי לגופייהו וכוותה אשכחן בפ״ק דע״ז (דף ג.) גבי ושלח דמשמע שן ומשמע רגל כו׳: (שייך לעיל) **רב אחא בר יעקב אמר אחד זה ואחד זה מדרבנן.** ל״ע בהיא סוגיא דפרק כל שעה (לעיל דף כח:) דמשמע בין לר׳ יהודה בין לר״ש סבירא להו דאורייתא [ט] מר נפקא לן מעליו מדכתיב שבעת ימים תאכל עליו מצות דעליו מיותר לומר דעליו של פסח הוא חייב לאכול מצות ומר נפקא לן מבערב תאכלו מצות כדרבא ול״ל דהיא פלוגתא אליבא דרבא ולא כרב אחא בר יעקב ומ״מ תימה לדבי יהודה מלריך קרא לטמא ושהיה בדרך רחוקה וערל ובן נכר כסברת רב אחא בר יעקב דלית הילכתא כוותיה ואנן קיימא לן [ט] כדבי יהודה לגבי רבי שמעון: מלא

באחרונה אין בראשונה לא. פי׳ ברלשונה בלא אחרונה לא עיין מה שכתבתי לעיל דף לו. אם לפרש בו אינו מייב לאכול דהא ולדאי מייב לאכול דהא מייב בכל המצות אלא שאינו רוצה ונראה לפרש דמייירי בישראל מומר בשעת שחיטה וחזר ושבה תשובה וקאמר אף על גב דישראל מעליא הוא כיון שלא נמנה עליו בשעת שחיטה שוב אינו אוכל בו אבל אוכל הוא במצה ובמרור וערל היינו שמתו אחיו מחמת מילה ומייב בכל המצות ומקיים כולן אלא שאינו בפסח ופפרק מי שהיה טמא (לעיל דף לו.) גרס תרוייהו כל ערל לא יאכל בו כל בן נכר לא יאכל בו למה לי ומשני לריכי דאי אתמר ערל משום דמאיס כו׳ לכאורה משמע דאיטעריך גופיה דקא ולא נהיא דלמה לי לריכותא אפילו דמו להדדי לגמרי וכי מזהירין מן הדין פשיטא דתרוייהו לריכי למכתב אלא אדיוקא דקראי קאי דדייקינן בו הוא דאינו אוכל אבל אוכל הוא במצה ובמרור קיימא הך לריכותא והכי מיפרשא התם לריכא דאי אשמעינן לגומר תרוייהו לריכי לדיוקא דקרא אבל אוכל הוא במצה ובמרור דאי אשמעינן ערל משום דלבו לשמים אבל בן נכר אימא לא ואי אשמעינן בן נכר משום דלא מאיס אבל ערל אימא לא ואף על גב דגמרא לא קאמר הכי ליכא למיחש שלא בא להשמיענו אלא אחדוקים זה מזה והוי כאילו לריכי לגופייהו וכוותה אשכחן בפ״ק דע״ז (דף ג.) גבי ושלח דמשמע שן ומשמע רגל כו׳: **רב אחא בר יעקב אמר אחד זה ואחד זה מדרבנן.** ל״ע בהיא סוגיא דפרק כל שעה (לעיל דף כח:) דמשמע בין לר׳ יהודה בין לר״ש סבירא להו דאורייתא [ט] מר נפקא לן מעליו מדכתיב שבעת ימים תאכל עליו מצות ומר נפקא לן מבערב תאכלו מצות כדרבא ול״ל דהיא פלוגתא אליבא דרבא ולא כרב אחא בר יעקב דלית הילכתא כוותיה ואנן קיימא לן [ט] כדבי יהודה לגבי רבי שמעון: מלא

מצות ומרורים. אין לי אלא בזמן שבית המקדש קיים אין בית המקדש קיים מנין ת״ל בערב תאכלו מצות הכתוב קבעו חובה. וקיימא לן כרבה דמצה דאורייתא ומרור בזמן הזה דרבנן. **מתני׳** ישנו מקצתן יאכלו, כלן לא יאכלו, נתנמנמו יאכלו.

מסורת הש״ס

ב) [לעיל קטו. קטז:], ג) [לעיל קטז:], ג) לעיל כח:, ד) שם ולף לו., ה) [לעיל כח: ע״ש], ו) מכילתא בא פרשה ח, ז) [דברים טז], ח) [מקומות. עי׳ בפי׳ הרשב״ם דסכי מוכחא], ט) [דברים טז], י) [שם], כ) [קטו. בד״ה והדר], ל) [לעיל ט.], מ) מר נפקא ליה כל״ל וכל״ל גם בסמוך. רש״ת], נ) [עיריוכין מו:].

הגהות הב״ח

(א) גמ׳ ומרוריס יאכלוהו בזמן דאיכא: (ב) שם ומרוריס יאכלוהו מלה מיהדר: (ג) שם הדר ביה קרא בערב תאכלו. נ״ב ל״ע בתוס׳ פ״ק דקידושין דף לו ע״ב ד״ה מוסב וכד״ה בזמן משמע דגרסינן הכא קרא דבכל מוסבותיהם תאכלו מצות וע״ש וכן הקשו תוס׳ לעיל דף כח ע״ב: (ד) רש״י ד״ה כולם לא וכו׳ אם ישנו כולם אחר שני כוסות הראשונים שלאחר הסידור לכוסות האחרונים הפסק סעודה הוא לא יאכלו הס״ד:

מוסף רש״י

לטמא ושהיה בדרך רחוקה. שאע״פ שאינו עושה פסח חייב באכילת מצה (לעיל כח:). מצה ומרור נמי לא ניכול. לא נתחייב (שם). ערל. שמתו אחיו ממחמת מילה (שם). בן נכר. מי שנתנכרו מעשיו לאביו שבשמים ולא לכל התורה (שם). כתיב בהאי. ערל וכן נכר וכתיב טמא ושהיה בדרך רחוקה לילכול מצות, ואף על גב דמצי עליף מייתי הלכך אינטריך היקישא לקוטנו חובה. ומקבלי אחריי טובא כגון שבעת ימים מצות תאכלו, וכגון מצות יאכל את שבעת הימים, לא נפקא לן קבועות חובה, דהנהו לאו חובה ניהו אלא מצות יאכל ולא ממק, ואם רצה ליתן שלא ממתן ושלא ממצה הרשות בידו, ומדע דהא בכולהו כתיב את שבעת הימים וחובה מצה אינו אלא ליום הראשון כדילפינן, אבל מהכוא קרא נפקא לן חובה ליום הראשון ומדכתיב לחיקשא גבי פסח וכדכתיב תאכל עליו מצות כי פסח ליום הראשון, אף היקישא שלא בזמן פסח ליום ראשון לקוטנו ואהני היקישא לקוטנו חובה בזמן הזה ואהני עליו למימרא דקבועה חובה דהיקישא לא לכל שבעה אלא ליום הראשון (שם). מה שביעי רשות אף ששת ימים רשות. לפי שהשביעי בכלל שבעת ימים תאכל מצות ולא מן הכלל, ללמד שאינה אפילו דמו להדדי לגמרי וכי מזהירין מן הדין פשיטא דתרוייהו לריכי למכתב אלא אדיוקא דקראי קאי דדייקינן בו הוא דאינו אוכל אבל אוכל הוא במצה ובמרור קיימא הך לריכותא והכי מיפרשא התם לריכא דאי אשמעינן לגומר תרוייהו לריכי לדיוקא דקרא אבל אוכל הוא במצה ובמרור דאי אשמעינן ערל משום דלבו לשמים אבל בן נכר אימא לא ואי אשמעינן בן נכר משום דלא מאיס אבל ערל אימא לא ואף על גב דגמרא לא קאמר הכי ליכא למיחש שלא בא להשמיענו אלא אחדוקים זה מזה והוי כאילו לריכי לגופייהו וכוותה אשכחן בפ״ק דע״ז (דף ג.) גבי ושלח דמשמע שן ומשמע רגל כו׳: (שייך לעיל) **רב אחא בר יעקב אמר אחד זה ואחד זה מדרבנן.** ל״ע בהיא סוגיא דפרק כל שעה (לעיל דף כח:) דמשמע בין לר׳ יהודה בין לר״ש סבירא להו דאורייתא [ט] מר נפקא לן מעליו מדכתיב שבעת ימים תאכל עליו מצות ומר נפקא לן מבערב תאכלו מצות כדרבא ול״ל דהיא פלוגתא אליבא דרבא ולא כרב אחא בר יעקב דלית הילכתא כוותיה ואנן קיימא לן [ט] כדבי יהודה לגבי רבי שמעון: מלא

מוסף תוספות

א. [ו]הלל היה אוכל בתחילה סופגנין ובסוף כורך מצה ומרור ופסח. עפקי תוספות סי׳ שלב.

עין משפט נר מצוה

א [שו״ע או״ח סי׳ תעו סעי׳ ג בהג״ה]: קז ב מיי׳ פ״ו מהלכות מלה הלכה ג סמג עשין מ:

קח ג מיי׳ פ״ז מהל׳ מלה הלכה יב:

ד [מיי׳ פ״ח מהל׳ קרבן פסח הל׳ ג]:

קט ה מיי׳ פ״ו מהלכות מלה הל׳ ג סמג שם טוש״ע או״ח סי׳ תעה סעיף ז:

קי ו מיי׳ פ״ח מהל׳ מלה הלכה יד ופ״ח מהל׳ קרבן פסח הל׳ טו סמג עשין רכו טוש״ע או״ח סי׳ תעח סעיף ב:

תורה אור השלם

1. בְּחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר יוֹם בֵּין הָעַרְבַּיִם יַעֲשׂוּ אֹתוֹ עַל מַצּוֹת וּמְרֹרִים יֹאכְלֻהוּ:

במדבר ט יא

2. בָּרִאשׁוֹן בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ בָּעֶרֶב תֹּאכְלוּ מַצֹּת עַד יוֹם הָאֶחָד וְעֶשְׂרִים לַחֹדֶשׁ בָּעָרֶב:

שמות יב יח

3. וְכִי יָגוּר אִתְּךָ גֵּר וְעָשָׂה פֶסַח לַיְיָ הִמּוֹל לוֹ כָּל זָכָר וְאָז יִקְרַב לַעֲשֹׂתוֹ וְהָיָה כְּאֶזְרַח הָאָרֶץ וְכָל עָרֵל לֹא יֹאכַל בּוֹ:

שמות יב מח

4. שֶׁשֶׁת יָמִים תֹּאכַל מַצּוֹת וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי עֲצֶרֶת לַיְיָ אֱלֹהֶיךָ לֹא תַעֲשֶׂה מְלָאכָה:

דברים טז ח

גליון הש״ס

תוס׳ ד״ה **מפטירין** וכו׳ **דפסח בן שנתו הוא** וריכ״ל. עי׳ תשובת מעיל לדקה סי׳ ו׳:

רבינו חננאל

דרחינן דלמא לעולם מפטירין והכי קאמר, בראשונה דלתאבון קא אכיל לה למצה וראי נפיק, אלא אפילו באחרונה דאיכא למימר דלמא אתי למיכל מצה אכילה גסה קמ״ל. מר זוטרא מתני להא דשמואל מפטירין אחר מצה אפיקומן, לימא מתני׳ מסייעא ליה אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן כו׳. אמר רבה מצה בזמן הזה דאורייתא מרור מדרבנן, מאי שנא מרור דכתיב על מצות ומרורים יאכלוהו בזמן דאיכא פסח איכא מרור והאידנא דליכא פסח אמרור נמי לא איחייב. אי הכי אמצה נמי דהא על מצות ומרורים כתיב מרור דומיא דמצה. ופרקינן לא, מצה הדר אהדדה קרא בערב תאכלו מצות, הכתוב קבעו חובה אע״ג דליכא פסח. רב אחא בר יעקב אמר אחד מצה ואחד מרור בזמן הזה דרבנן. תניא כותיה דרבא ששת ימים תאכל מצות וביום השביעי עצרת, מה שביעי רשות אף ששי נמי רשות, מאי טעמא, שביעי הוה ליה דבר שהיה בכלל ויצא מן הכלל שנאמר ששת ימים תאכל מצות, יצא שביעי ללמד, לא ללמד על עצמו יצא אלא ללמד על הכלל כלו יצא, שאכילת (פסח) [מצה] באלו הימים רשות, יכול אף לילה הראשון רשות ת״ל על

מלא תותירו עד בקר נפקא. אע"ג דדרשינן מיניה (לעיל דף פג:) ליתן לו בקר שני לשריפתו דנפקא לן מהתם לתין שורפין קדשים בי"ט אית מאן דמפיק ליה בפ"ב דשבת (דף כד:) ובמכילתין מדמכתא אחרינא: **אמר רבא אכל מצה בזמן הזה כו'.** יש מפרשים דכך הלכה דהא קתם מתני' כוותיה ומין זה ראיה דהא פרק ב' דמגילה (דף כ:) אשכחן סתמא אחרינא דלא כוותיה דתנן זה הכלל כל דבר שמצותו בלילה כשר כל הלילה לאתויי אכילת פסחים ודלא כר"א בן עזריה [ב] דאמר אכילת פסחים עד חצות היינו ודאי מדאוריית' ובתר הכי פסול למיכל אבל הא דאמרינן הקטר חלבים ואימורים עד חצות כדאמרינן בריש ברכות (דף ב.) לא הוי אלא מדרבנן אפילו לרא"ש משום הכי אם עיכב להקטיר עד חצות לא נפסל בכך דהא מן התורה היו כשירים עד הבקר וחכמים לא עשו סייג לדבר להכיאם לבית הפסול קודם הזמן ובפ' המזבח מקדש (זבחים פו:) נמי מוכח הא דחצות עושה (פיגול) [עיכול] מדרבנן וההוא דבפרק איזהו מקומן (שם מ:) דקאמ' דמתני' דהפסח אינו נאכל אלא עד חצות ר"א בן עזריה היא ופריך ממאי דאורייתא דלמא מדרבנן ור"ע היא ומשני א"כ מאי אלא פירוש אי הוה מדרבנן לא ה"ל למיתני אלא דהא לעיל גבי תודה וחטאת תנא עד חצות ולא תנא אלא דאפילו אירע בעבר על דברי חכמים ולא אכל קודם חצות לא נפסל ואוכלו לאחר חצות כדמשמע פ"ק דברכות (דף ט.) גבי ק"ש בההוא מעשה דבאו בניו של ר"ג מבית המשתה ומ"מ איכא מייג בעבר על דברי חכמים אם לא אכל קודם חצות וה"ג התם א"כ מאי אלא ומו כי הגך מה הגך דאורייתא כלומר מה הגהו דאינו נאכל אלא למנויין ולא היינו דאורייתא אף הגך נמי דעד חצות דאורייתא ורבי אלעזר בן עזריה היא: [עי' תוס' זבחים מ: ד"ה ואב"א ותוס' מגילה כא. ד"ה לאתויי: כשתמצא

ר' יוסי אומר [א]נתנמנמו יאכלו נרדמו לא יאכלו הפסח אחר חצות מטמא את הידים [ג]הפגול והנותר מטמאין את הידים: **גמ'** ר' יוסי אומר נתנמנמו יאכלו נרדמו לא יאכלו [ד]ה"ד נתנמנם אמר רב אשי [ה]נים ולא נים תיר ולא תיר כגון דקרי ליה ועני ולא ידע לאהדורי סברא וכי מדכרו ליה מדכר אביי הוה יתיב קמיה דרבה חזא דקא נמנם א"ל מינם קא נאים מר א"ל מינומי קא מנמנם ותנן נתנמנמו יאכלו נרדמו לא יאכלו: הפסח אחר חצות מטמא את הידים וכו': אלמא מחצות ה"ל נותר מאן תנא אמר רב יוסף [ז]ר"א בן עזריה הוא [ח]דתניא [ט]ואכלו את הבשר בלילה הזה ר"א בן עזריה אומר נאמר כאן בלילה הזה ונאמר להלן [י]ועברתי בארץ מצרים בלילה הזה מה להלן עד חצות אף כאן עד חצות אמר לו ר"ע [יא]והלא [יב] נאמר חפזון [יג]עד שעת חפזון אם כן מה ת"ל בלילה [יד]בלילה הוא נאכל ואינו נאכל ביום ור"ע האי הזה מאי עביד ליה מיבעי ליה למעוטי לילה אחר הוא דאתא ס"ד אמינא הואיל ופסח קדשים קלים ושלמים קדשים קלים מה שלמים נאכלים לשני ימים ולילה אחד אף פסח אוקים לילות במקום ימים ויהא נאכל לשני לילות ויום אחד כתב רחמנא הזה ור"א בן עזריה אמר לך [טו]מלא תותירו עד בקר נפקא הא ור"ע אמר לך אי לא כתב רחמנא הזה הוה אמינא מאי בקר [יז]בקר שני ור"א אמר לך כל היכא דכתב בקר בקר ראשון הוא אמר רבא [יח]אכל מצה בזמן הזה אחר חצות לר"א בן עזריה לא יצא ידי חובתו פשיטא דכיון דאיתקש לפסח כפסח דמי מהו דתימא הא אפקיה קרא מהיקישא קמשמע לן דכי אהדריה קרא למייתא קמייתא דכתיב מטמא את הידים וכו': [יט]רב הונא ורב חסדא אמרי תרוייהו אכל מצה בזמן הזה חד אמר משום חשדי כהונה וחד אמר משום עצלי כהונה חד אמר כזית וחד אמר [יא]כביצה

יאכל ממנו לאחר שעלה עמוד השחר ויתחייב כרת ומוטב שיבואו קדשים לידי הפסול למעט זמן אכילתו אלא לאכול אחר חצות משיאכל עד בקר ויצא לידי כרת: **שעת חפזון.** שנחפזו לצאת והיינו עמוד השחר כדכתיב (שמות יב) לא תצאו איש מפתח ביתו עד בקר. ור"א בן עזריה סבר חפזון דמצרים בשעת מכת בכורות שעל ידיה נחפזו למהר לשלחם מן הארץ. הכי מפ' בברכות (דף ט.): **יכול יהא נאכל.** כשאר קדשים ביום שחיטתו כדרך תודה שאף היא זמן אכילתה יום אחד ואוכל כל יום שחיטתה והלילה עד הבוקר מן התורה דכתיב (ויקרא ז) ביום קרבנו יאכל לא יניח ממנו עד בקר: **שלמים נאכלין לשני ימים ולילה אחד.** שבינתים דכתיב (שם יט) ביום זבחכם יאכל וממחרת אף פסח נמי הואיל ואינו נאכל אלא בלילה נוקיש שני ימים של שלמים והא נאכל לשני לילות ויום אחד לא שיאכלנו ביום אלא שיהא שהות זמן שלא יפסל באכילה בשביל המתנת היום ויאכלנו בליל השני קמ"ל כן פירש רבינו במסכת ברכות (ט.). ולי נראה שאף ביום שבינתים יאכל דהא בלילה הזה לא בא למעט אלא יום שחיטתו שלפני לילה הראשון של פסח אבל מכאן ואילך יאכלנו עד עמוד השחר של ליל שני קמ"ל: **מכו דימא אפקיה.** רחמנא לחובת מצה בלילה הראשון מהיקישא דאקשיה רחמנא בפסח בהאי קרא דעל מצות ומרורים יאכלוהו [כ] ואפקיה רחמנא בהאי קרא [כא] שאם ימיס תאכל (עליו) מצות וביום השביעי מה שביעי ראוי אף שאם ימיס ראוי הלילה הראשון נמי במשמע אלמא אפקיה רחמנא מהיקישא דעל מצות ומרורים לחובת מצה לילה הראשון ואוקמיה אראשון: **קמ"ל דכי אהדריה קרא.** לחובת מצה בלילה הראשון בזמן הזה דכתיב בערב תאכלו מצות: דהכי נפקא לן לעיל [ע"א] למילתא קמייתא אהדריה לאכילה עד חצות כבזמן דאיכא פסח: **חד אמר משום חשדי כהונה.** לקמן [כב] מפרש דאפיגול קאי: **וחד אמר משום עצלי כהונה.** לקמן [כג] מפרש דאנותר קאי. ולא פליגי אלא חד מפרש טעמא דפיגול וחד מפרש טעמא דנותר:

חל

במקום שני ימים דשלמים ויהא נאכל בשני לילות ויום אחד, לא שיאכלנו ביום אלא שיהא שהות זמן שלא יפסל באכילה בשביל המתנת היום ויאכלנו בלילה הבאים, קמ"ל (שם). **משום חשדי כהונה.** שחשודין לפגל קרבן מעוט איכה, נזרו על הפיגול שיטמא את הידים כדי שיהא זה צריך להטביל ידיו קודם שיגע בקודש ושריטתו (לעיל פה.). **משום עצלי כהונה.** המתעצלים באכילת קדשים נזרו עומתה על הנותר כדי להטעירה עליהם (שם). **חד אמר כזית.** בין פיגול בין נותר בכזית נזר רבנן דלטמאו (שם).

עד שעת חפזון. שנבהלו לצאת והיינו עד הבקר: **ויוס אחד.** ט"ו המתפסיק בין הלילות דלא ליהוי נותר עד ט"ז: **הא אפקיה קרא מהיקישא.** דפסח דכתיב (שמות יב) (בערב תאכלו מצות) [ששת ימים כו'] ואקשיה בהיקישא דעל מצות ומרורים יאכלוהו (במדבר ט): **קמ"ל דכי אהדריה קרא.** (שבעת ימים תאכל מצות) [בערב כו'] (שמות יב) למילתיה קמייתא אהדריה לעמוד במקום הפסח ולאכול עד חצות:

חל

רשב"ם

רבי יוסי אומר נתנמנמו יאכלו. אריסא קאי דקאמר ת"ק ישנו מקצתן יאכלו ואתא למימר ה"מ אם נתנמנמו אבל אם נרדמו אפילו מקצתן לא יאכלו לכשיעורו הכי מוכח בגמרא והכי הילכתא דהא רבה קאי כוותיה כדאמר בגמרא: **הפסח אחר חצות מטמא את הידים.** דה"ל נותר ממצות ואילך ורבנן גזרו על הנותר לטמא את הידים כדמפרש טעמא בגמרא:

גמ' לאהדורי סברא. במילתא דלריכה סברא כגון שטולין אותו היכן הנחת כלי זה וכי מדכרו ליה הנחתו במקום פלוני מידכר ואומר הן או לאו: **הוה מנמנם.** רבה לאחר שהתחיל לאכול מצה מוכה בתחרוכה: **נתנמנמו יאכלו תנן.** אבל אם הוא ישן אפילו הוא לבדו אוב לא היה אוכל דס"ל כרבי יוסי דאמר נרדמו אפילו מקצתן לא יאכלו: **אלמא מחצות הוא דה"ל נותר.** והא כתיב (שמות יב) לא תותירו ממנו עד בקר אלמא עד בקר לא הוי נותר: **ר"א בן עזריה היא.** דנפקא ליה מקרא דאכילת פסח עד חצות ומתחצות הוי נותר והאי דכתיב לא תותירו ממנו עד בקר לשריפה אתא דעד בקר לאו בר שריפה הוא כדתניא בפ"ק דברכות (דף ט.) ר"א בן עזריה אומר בערב אתה זובח וכבא השמש אתה אוכל מועד לאתן ממלרים אתה שורף. אבל כר"ע דפליג עליה לא מיתוקמא דלדידיה לא ה"ל נותר עד הבקר ולא מטמא ידיים אלא מבוקר ואילך ואף על גב דלדידיה נמי אכילת פסחים עד חצות כדין לכל הגאלין ליום ולילה רבנן הוא דעבדי הרחקה יתירא להרחיק את האדם מן העבירה כדתנן בפ"ק דברכות (דף ג.) שמא יאכל ממנו לאחר שעלה עמוד השחר ויתחייב כרת ומוטב שיבואו קדשים לידי הפסול למעט זמן אכילתו אלא לאכול אחר חצות משיאכל עד בקר ויצא לידי כרת: **שעת חפזון.** שנחפזו לצאת שעל ידיה נחפזו למהר לשלחם מן הארץ. הכי מפ' בברכות (דף ט.): **יכול יהא נאכל.** כשאר קדשים ביום שחיטתו כדרך תודה שאף היא זמן אכילתה יום אחד ואוכל כל יום שחיטתה והלילה עד הבוקר מן התורה דכתיב (ויקרא ז) ביום קרבנו יאכל לא יניח ממנו עד בקר: **שלמים נאכלין לשני ימים ולילה אחד.** שבינתים דכתיב (שם יט) ביום זבחכם יאכל וממחרת אף פסח נמי הואיל ואינו נאכל אלא בלילה נוקיש שני ימים של שלמים והא נאכל לשני לילות ויום אחד לא שיאכלנו ביום אלא שיהא שהות זמן שלא יפסל באכילה בשביל המתנת היום ויאכלנו בליל השני קמ"ל כן פירש רבינו במסכת ברכות (ט.). ולי נראה שאף ביום שבינתים יאכל דהא בלילה הזה לא בא למעט אלא יום שחיטתו שלפני לילה הראשון של פסח אבל מכאן ואילך יאכלנו עד עמוד השחר של ליל שני קמ"ל: **מכו דימא אפקיה.** רחמנא לחובת מצה בלילה הראשון מהיקישא דאקשיה רחמנא בפסח בהאי קרא דעל מצות ומרורים יאכלוהו [כ] ואפקיה רחמנא בהאי קרא [כא] שאם ימיס תאכל (עליו) מצות וביום השביעי מה שביעי ראוי אף שאם ימיס ראוי הלילה הראשון נמי במשמע אלמא אפקיה רחמנא מהיקישא דעל מצות ומרורים לחובת מצה לילה הראשון ואוקמיה אראשון: **קמ"ל דכי אהדריה קרא.** לחובת מצה בלילה הראשון בזמן הזה דכתיב בערב תאכלו מצות: דהכי נפקא לן לעיל [ע"א] למילתא קמייתא אהדריה לאכילה עד חצות כבזמן דאיכא פסח: **חד אמר משום חשדי כהונה.** לקמן [כב] מפרש דאפיגול קאי: **וחד אמר משום עצלי כהונה.** לקמן [כג] מפרש דאנותר קאי. ולא פליגי אלא חד מפרש טעמא דפיגול וחד מפרש טעמא דנותר:

חל

מסורת הש"ס

[א] לעיל דף טו: ודף פה., [ב] תענית דף יב. מגילה דף יח: יבמות דף נד: נדה דף סג., [ג] עי' תוספות תענית יב: ותוס' נדה סב. ד"ה יום), [ד] [מכה לעיל עח.], [ה] מגילה דף כט. ברכות דף ט. זבחים דף מ:, [ו] מכילתא דר"י פרשת בא, [ז] [לעיל מא.], [ח] [עי' תוס' לעיל עא: ד"ה כלן], [ט] לעיל דף פה:, [י] [במדבר טז], [כ] [דברים טז], [ל] [שמות יב], [מ] [דף קכא.], [נ] [לעיל פג:], [ס] [שם כא.],

תורה אור השלם

1. וְאָכְלוּ אֶת הַבָּשָׂר בַּלַּיְלָה הַזֶּה צְלִי אֵשׁ וּמַצּוֹת עַל מְרֹרִים יֹאכְלֻהוּ: שמות יב ח
2. וְעָבַרְתִּי בְאֶרֶץ מִצְרַיִם בַּלַּיְלָה הַזֶּה וְהִכֵּיתִי כָל בְּכוֹר בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם מֵאָדָם וְעַד בְּהֵמָה וּבְכָל אֱלֹהֵי מִצְרַיִם אֶעֱשֶׂה שְׁפָטִים אֲנִי יְיָ: שמות יב יב
3. וְלֹא תוֹתִירוּ מִמֶּנּוּ עַד בֹּקֶר וְהַנֹּתָר מִמֶּנּוּ עַד בֹּקֶר בָּאֵשׁ תִּשְׂרֹפוּ: שמות יב י

הגהות הב"ח

(א) גמ' אמר לו ר"ע והלא כבר נאמר בחפזון:

מוסף רש"י

הפיגול והנותר מטמאין את הידים. מדרבנן (לעיל פה.) ומש"פ שאין אוכל מטמא אדם, נזרו עליהן לטמא מיהת את הידים ולא לטמא את הגוף (לעיל קז:). **תיר.** עני (תענית יב: מגילה יח:) כדמתרגמינן (בראשית מא) ויקץ, ויתער (תענית שם). **לאהדורי סברא.** דבר הבא מבינה הלב (מגילה שם) אם צריך ממנו דבר שצריך היכון, אינו יודע לומר בעוד שמתנמנם (תענית שם). **וכי מדכרו ליה.** כזה שמעת (שם). **עד שעת חפזון.** שנחפזו לצאת, והיינו עמוד השחר דכתיב (שמות יב) לא תצאו איש מפתח ביתו עד בקר (ברכות ט, וכעי"ז זבחים נז:). **יכול יהא נאכל בקדשים ביום.** ביום זבחתו קודם שתמשך יתמיל לאוכלו אם יאכל (זבחים שם) כשאר קדשים ביום שחיטתו כדרך תודה שאף היא זמן אכילתה יום אחד ואוכל וחולך כל יום שחיטתה והלילה עד הבוקר כדין תודה דכתיב ביום קרבנו יאכל (ברכות שם). **מה שלמים נאכלים לשני ימים ולילה אחד.** שבינתים דכתיב ביום זבחכם יאכל וממחרת, אף פסח נמי הואיל ואינו נאכל אלא בלילה נוקיש שני לילות

תלמוד בבלי מהדורת נהרדעא החדש, באדיבות הוצאת ח. וגשל, © כל הזכויות שמורות

חד תני אפיגול וחד תני אנותר. חד מפרש טעמא דמתניתין מאי טעמא מטמא פיגול את הידים וחד מפרש טעמא דנותר מאי טעמא נותר מטמא את הידים: **משום חשדי כהונה.** גזרו עליו טומאה שלא יפגלוהו בלון להפסיד את הבעלים ועוד דשלמים הן ואין לכהן בהן אלא מזה ושוק וישחטם במזיד לשם חטאת כדי לאוכלן כולם ומשום הכי גזרו טומאה: **משום עצלי כהונה.** שלא יתעצלו באכילתן: **חד אמר זיז.** מהן מטמא את הידים וח"א בכביצה: **מתני' שלא נזרכ הפסח.** על אכילת פסחים: **על** מגיגת ארבעה עשר ומברכין על אכילת שלמים: **גמ'** שירי דם בזריקה מרמחוק דלא איכפת ליה אם נופלים שייריה על היסוד או לא. שירי דם הפסח בשפיכה בנחת כדי שיפלו על היסוד: **לא שפיכה בכלל זריקה.** כלומר אשם נותן פסח בזריקה ושלמים בשפיכה לא עשה כלום וכיון דאין דומין זה לזה במתן דמים אין ברכת האחד פוטרת האחר: הכי גרסינן במתניתין **בירך על הזבח לא פטר את הפסח על הפסח פטר את שלא זבח דברי ר' שמעאל** וחכמ גרסינן **לדברי ר' שמעאל זריקה בכלל שפיכה ולא** אבל אם נתן פסח בזריקה לא עשה כלום אבל אם נתן שלמים בשפיכה יצא לפיכך ברכת הפסח פוטרת את שלמים שבשלמים בכלל פסח במתן דמים ושל שלמים אינה פוטרת את של פסח לפי שאין פסח במתן דמו בכלל שלמים:

הדרן עלך ערבי פסחים וסליקא לה מסכת פסחים

רש"ם

חד תני אפיגול וחד תני אנותר. חד מפרש טעמא דמתניתין מ"ט פיגול מטמא את הידים וחד מפרש טעמא דמתניתין מאי טעמא נותר מטמא את הידים: **משום חשדי כהונה.** גזרו חכמים טומאה שלא יפגלוהו בלון להפסיד את הבעלים ויאמרו שוגגין היינו. ורבינו פירש עוד טעם אחר לפי ששלמים הם ואין לכהן בהן אלא חזה ושוק וישחטם במזיד לשם חטאת כדי לאוכלן כולן ולא יהירא דאין פיגול אלא בשוחט על מנת לאכול ממנו חוץ לזמנו והשוחט שלמים לשם חטאת אין כאן פיגול אלא שלא עלו לבעלים לשם חובה: **משום עצלי כהונה.** שלא יתעצלו באכילה וה"ה לישראל: **חד אמר זיז.** מהן מטמא את הידים וחד אמר כביצה וה"ה לחוד הוא דפליגי: **לאיסורו.** איסור אכילתו בזית: **בטומאתו.** טומאת אוכלין בכביצה לטמא אחרים: **מתני' ברכת** הזבח מפרש בתוספתא זבחים[ט] איזה ברכת הפסח בא"י אמ"ה אשר קדשנו במצותיו וצונו לאכול הפסח אי זו היא ברכת הזבח בא"י אמ"ה אשר קדשנו במצותיו וצונו לאכול הזבח. והאי זבח היינו חגיגת י"ד הבאה עם הפסח אי נמי נדרים ונדבות שהקריב ערב הפסח ואוכלן בלילי הפסח: פלוגתא דרבי ישמעאל ור' עקיבא מפרשינן טעמא בגמ': הכי גרסינן **בירך על הזבח לא פטר את הפסח בירך על הפסח פטר את הזבח דברי ר' ישמעאל: גמ' ר"ג נשאל"ל לדברי ר"י זריקה בכלל שפיכה ולא שפיכה בכלל זריקה.** במס' זבחים בפ' בית שמאי (דף ט.) שמעינן ליה לר' ישמעאל דאמר דפסח בשפיכה ולא בזריקה דתניא ר' ישמעאל אומר מתוך שנאמר[ט] אך בכור שור וגו' למדנו לבכור שטעון מתן דמים ואימורין לגבי מזבח מעשר ופסח מנין תלמוד לומר[ט] ודם זבחיך ישפך דאלו לשאר קרבנות לא צריך דבכולהו כתיב זריקה. והשתא דקאמר רבי ישמעאל דפסח בשפיכה ושמעת ליה במתניתין דאמר בברכת הפסח הוא נפטר מברכת הזבח ואינו נפטר משל פסח בברכת הזבח אמור מעתה הניתנין בזריקה כגון שאר זבחים שניתנו בשפיכה כפסח יצא כדתניא בהדיא בפרק בית שמאי (שם) מנין לניתנין בזריקה שנתנן בשפיכה יצא תלמוד לומר ודם זבחיך ישפך אבל הניתנין בשפיכה כגון פסח שנתנן בזריקה כשלמים וכל שאר זבחים לא יצא דומיא דברכת פסח והזבח דקאמר נמי ר' ישמעאל במתניתין כי האי גוונא: **ולדברי ר' עקיבא כו'.** כדאמרינן נמי במתני' גבי ברכת הפסח והזבח שאין זו פוטרת את זו ור"ע נמי סבר דפסח (נמי) בשפיכה לא אשכחן תנא דאמר בזריקה אלא לר' יוסי הגלילי בפרק תמיד נשחט (לעיל סד:) דנפקא ליה מאת דמם מזרוק על המזבח דכתיב[ט] את דמו לא נאמר אלא דמם לימד על בכור מעשר ופסח שטעונין זריקה. והיינו זריקה דפסח מתנה אחת היא כנגד היסוד מרחוק ולא זריקת שאר קרבנות שהן שתי מתנות שהן ארבע ומקרבי מפיק להו במסכת זבחים בפרק איזהו מקומן (דף מ.) מדכתיב סביב סביב בעולה[ט] סביב בחטאת[ט] סביב באשם[ט] דשלש כתובין הבאין כאחד אין מלמדין. זריקה מרחוק ושתי מתנות שהן ארבע ופסח מתנה אחת מרחוק כדפרישת שפיכה מקרוב עומד על היסוד ושופך שם. בכולהו קרבנות כתיב זריקה לבד מחטאת שמתנותיהן באצבע על הקרנות כדכתיבי קרני

רבי

כשתמצא לומר לדברי ר' ישמעאל זריקה בכלל שפיכה ולא שפיכה בכלל זריקה לדברי ר' עקיבא כו'. אם כן מוכח מכאן לדר' ישמעאל הניתנין בזריקה שנתנן בשפיכה יצא וכן מוכיח נמי כאן דס"ל דפסח בשפיכה הוא והכי נמי מוכח בפסחים בפרק האשה (דף פט.) דפריך דאלו פסח בשפיכה ושלמים בזריקה ומשני מאי נפקא מינה והתניא מנין לניתנין בזריקה שנתנן בשפיכה שיצא כו' אלמא אית ליה תרתי פסח בשפיכה וזריקה בכלל שפיכה דזריקה עומד מרחוק וזורק את הדם ליסוד ושפיכה עומד על היסוד ושופך וקשה דבזבחים פרק בית שמאי (דף ט.) משמע מאן דאית ליה פסח בשפיכה יצא וכן איפכא מאן דאית ליה מזרקין שנתנן בשפיכה יצא ליה פסח בשפיכה דקאמר ודם זבחיך ישפך והא מיבעי ליה לבתניתא מנין לניתנין בזריקה שנתנן בשפיכה יצא ת"ל ודם זבחיך ישפך ומשני סבר לה כרייב"ג דאמר פסח נמי בזריקה והדר פריך ליה [ור' ישמעאל] האי קרא מפיק ליה הכי ומפיק ליה הכי וקאמר תרי תנאי אליבא דר' ישמעאל אלמא ההוא תנא דר' ישמעאל דלעיל דמזרקין שנתנן בשפיכה יצא ולית מדם זבחיך ישפך ליה להאי תנא דרבי ישמעאל דליף מההוא קרא פסח בשפיכה וי"ל דודאי ר' ישמעאל אית ליה תרתי וניתנין בזריקה שנתנן בשפיכה יצא ופיק ליה מסברא דמה לי זריקה מרחוק ומה לי שפיכה בקרוב קרא כי אתא [לפסח] בשפיכה הוא דאתא והאי דלא משני ליה הכי כדפריך ליה ור' ישמעאל האי קרא היכי מפיק ליה הכי וכו' משום דדרשא של רבי יוסי הגלילי פשוט ליה טפי והתם פי' הקונט' ור' ישמעאל האי קרא דודם זבחיך ישפך מפיק ליה להכי לניתנין בזריקה שנתן בשפיכה יצא וע"כ ההיא דניתנין לא אתיא כרבי עקיבא דאי אתיא אמאי קאמר רבי עקיבא אין ברכת פסח פוטרת של זבח והלא שלמים בכלל פסח והכל בשפיכה מהניא דניתנין ואי נמי הוה ס"ל לרבי עקיבא פסח בזריקה כרבי יוסי הגלילי כל שכן דשייכה פוטרין זה את זה ואכתי קדרים ליה [תו] להוה קרא לפסח בשפיכה ומשני תרי תנאי וכו' האי תנא דר' ישמעאל דליף מודם זבחיך ישפך פסח בשפיכה ליה פסח פוטר את הזבח והכא לא פליג רבי ישמעאל אדרבי עקיבא דהא כיון דדרים מייתי פסח בשפיכה תו ליה למילף מייתי דניתנין בזריקה שנתן בשפיכה יצא והאי תנא דר' ישמעאל דליף מייתי דניתנין בזריקה שנתן בשפיכה יצא ליה פסח בשפיכה אלא בזריקה כשלמים מיהו הא סברא דדיה דפליג אדרבי עקיבא דפסח עיקר וזבח טפל ע"כ פסח פוטר את הזבח ולא ברכת זבח את הפסח ובפסחים דירושלמי אמר האי טעמא עכ"ל וקשה דלעיל הוכחנו מהתם דפסחים דאית להו תרוייהו[א] וכדכתבינן לעיל ורש"ס פירש[ב] הכי כשתמצא לומר לדברי ר' ישמעאל זריקה בכלל כו' מתוך דבריו למדנו דקאמר בירך על הפסח וכו' א"כ ס"ל דפסח בזריקה[ג] ומעתה אייתר ליה ודם זבחיך ישפך לומר דזריקה בכלל שפיכה וכל המזרקין אם נתנן בשפיכה יצא[ד] ו"ג[ד] ושפיכה בכלל זריקה דהא אין שום קרבן דמצותו בהתלה בשפיכה[ה] וקשה הניא דפ' האשה ור' חייס כהן פי' כשתמצא לומר לדברי ר' ישמעאל זריקה בכלל שפיכה ושפיכה בכלל זריקה כך היא גירסא בפסחים יפנים כלומר כל הקרבנות בזריקה ובשפיכה ואין להקפיד[ו] וברכת פסחים על עיקר לפטור את הטפל ולא הטפל את העיקר[ז] [וקשה][מ] והלא אית ליה נמי דפסחים מצותו בשפיכה דוקא אם אין זה זריקה: (וע"ע תוס' זבחים ט.). ד"ה תרי תנאי וכו'):

הדרן עלך ערבי פסחים וסליקא לה מסכת פסחים

מסורת הש"ס

א) [לעיל מט:], ב) [בכרכות מט:], ג) זבחים ט., ד) [שם], ה) [בפסחים ספ"ק], ו) [במדבר יח], ז) [דברים יב], ח) [במדבר יח], ט) [ויקרא א], י) [ויקרא ח], כ) [שם ז], ל) ול"ג ולא שפיכה כל"ל רש"ל, מ) רש"ל,

מוסף רש"י

חד תני. טעמי דידיה משדי אפיגול, **וחד תני.** טעמא דידיה לעצלי אנותר (לעיל פה.). **כאיסורו.** כשיעור איסור אכילתו שהוא מייב עליו כזית (שם). **בטומאתו.** כשיעור טומאת אוכלים לפוסייתא בכביצה (שם). **בירך ברכת הפסח פטר את של זבח.** תגיגת ארבעה עשר שבאה עם הפסח בהתחבורה מרוחה, ושינו בתוספתא דפסחים על הפסח הוא אומר ברוך אשר קדשנו במצותיו וצונו לאכול את הפסח, ועל הזבח הוא אומר אשר קדשנו במצותיו וצונו לאכול את הזבח, ואם בירך על הפסח פטר את הזבח (זבחים לז.). **זריקה בכלל שפיכה.** כדאמר (שם לו.): מנין לניתנין בזריקה שנתנן בשפיכה יצא, הלכך מתן שלמים שכתב בה זריקה בכלל מתן דם פסח שכתב בה שפיכה, וכי בירך על הפסח פטר את הזבח, שהזבח בכלל פסח, אבל בירך על הזבח לא פטר את הפסח, אבל מצינו לניתנין בשפיכה שבמרין בזריקה, הלכך אין פסח בכלל שלמים (שם לז.). **לא שפיכה בכלל זריקה.** דלית ליה לניתנין בזריקה שנתנן בשפיכה יצא, והא דפסח בשפיכה מודם זבחיך ישפך ופקא לן ותרתי לא דרשא מיניה (שם).

הדרן עלך מסכת פסחים

מוסף תוספות

א. דפסח בשפיכה, וניתנין בזריקה שנתנן בשפיכה שיצא. תוס' זבחים ט. עי' מהרש"ל. ב. בשם רבינו שלמה. תוס' שם. ג. א"כ סבירא ליה דמתנותיהם שוין. שם. ד. נ"ל. ולא שפיכה. שם. ה. דלהאי תנא דרבי ישמעאל כולהו בזריקה, והא דזבח לא פטר פסח משום דזבח טפל לו. שם. ו. דהכל אחד. שם. ז. והיינו כשיטת רבינו שמואל וכל מה שהקשיתי עליו קשה גם לפי' זה. שם. ועי' מהרש"ל.

עין משפט נר מצוה

קמו א [ממי' פ"ח מהל' ממרן ומלה דין ז]:

רבינו חננאל

חד מתני כזית כאיסורו וחד מתני כביצה כטומאתו. ברך ברכת הפסח פטר את של זבח וכו'. תאנא איזו היא ברכת הזבח אומר אקב"ו לאכל הזבח. וקימא לן הפסח דמו בשפיכה כדתנן כהן הקרוב אצל המזבח זורקה זריקה אחת כנגד היסוד. והזבח כגון השלמים וכיוצא בהן דמן בזריקה. ואמרינן כשתמצא לומר לדברי רבי ישמעאל דאמר ברכת הפסח פוטרת של זבח ואינו צריך לברך על הזבח ברכה בפני עצמה, אבל ברכת הזבח אינה פוטרת של פסח, הרי זריקה בכלל שפיכה, כלומר הטענן זריקה אם תזרקהו בשפיכה יצא. אבל אין שפיכה בכלל זריקה הטענן שפיכה ואם יזרקהו לא יצא אלא טענן שפיכה. לדברי ר' עקיבא דאמר לא זו פוטרת זו ולא זו פוטרת זו לא שפיכה בכלל זריקה ולא זריקה בכלל שפיכה.

תלמוד בבלי מהדורת נהרדעא החדש, באדיבות הוצאת ח. וגשל, © כל הזכויות שמורות